

## บทที่ 1

### การวิจัยกับการแสวงหาความรู้ของมนุษย์

#### ขอบข่ายของเนื้อหา

ว่าด้วยการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ จากวิธีการต่างๆ กระทั่งถึงวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ ความหมายและ  
พัฒนาการของศาสตร์

#### วัตถุประสงค์

เมื่อเรียนจบบทที่ 1 แล้วผู้เรียนสามารถ

1. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการแสวงหาความรู้ของมนุษย์
2. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและพัฒนาการของศาสตร์

#### กิจกรรมการเรียนรู้

1. การอภิปรายระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน
2. อาจารย์ผู้สอนบรรยายประกอบ
3. ผู้เรียนทำกิจกรรมท้ายบท

#### สื่อการเรียนรู้

1. กิจกรรมท้ายบท
2. สื่อการสอนโปรแกรม Power Point
3. Computer

#### การวัดผลประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมด้านต่าง ๆ
2. วัดความรู้จากการนำเสนอ
3. การอภิปรายซักถามและการตอบคำถาม
4. คำถามท้ายบท

มนุษย์ได้ชื่อว่า เป็นสัตว์ที่มีวิวัฒนาการสูงที่สุดในผืนภพแห่งนี้ก็ว่าได้ เนื่องจากสามารถสร้างสัญลักษณ์ในการสื่อสาร และเทคโนโลยีในการดำรงชีพได้ก้าวหน้ามากที่สุด จากหลักฐานทางวิทยาศาสตร์และโบราณคดีพบว่า มนุษย์มีวิวัฒนาการมาจากพวกลิง ที่มีมันสมองขนาดใหญ่ และแขนที่ใช้งานหยิบจับได้ดี หรือไพรเมต (Primate) กระทั่งเข้าสู่ความเป็นมนุษย์ในปัจจุบัน อันมีชื่อทางวิทยาศาสตร์เรียกว่า โฮโมเซเปียนส์ เซเปียนส์ เมื่อประมาณ 40,000 ปีที่ผ่านมา และรู้จักการทำการเกษตรเมื่อ 10,000 ปีมาแล้ว<sup>1</sup> จึงกล่าวได้ว่า มนุษย์เริ่มแสวงหาและสะสมสิ่งที่เป็น “ความรู้” ที่ทำให้เผ่าพันธุ์ของตนดำรงอยู่ได้มาเป็นเวลาช้านาน มนุษย์ตั้งแต่ในอดีตได้สั่งสมประสบการณ์อันเป็นหนึ่งในที่มาของ “ความรู้” (Knowledge) ซึ่งหมายถึง การศึกษาหรือแสวงหาความจริง (Truth) ที่พิสูจน์หรือตรวจสอบได้จากประสาทสัมผัส ส่วนกระบวนการแสวงหาความรู้ดังกล่าวนี้ เรียกว่า “ศาสตร์” (Science)<sup>2</sup> ทว่านักวิชาการอีกด้านหนึ่งกลับเห็นว่า ศาสตร์เป็นทั้งองค์ความรู้และวิธีการแสวงหาความรู้<sup>3</sup>

เมื่อทราบในเบื้องต้นแล้วว่า ความรู้ คือความจริงที่สามารถพิสูจน์ตรวจสอบได้ ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของความรู้คือ ความเป็นสากล (Universe) กล่าวคือ สามารถเป็นจริงได้โดยไม่ขึ้นกับเวลา (Time) และสถานที่ (Space) และการตีความหมายจากมนุษย์ (อัตวิสัยของมนุษย์) อาทิเช่น ความรู้ที่ว่าน้ำบริสุทธิ์ มีจุดเดือดที่ 100 องศาเซลเซียส ไม่ว่าจะนำไปต้มที่ประเทศใด หรือในช่วงเวลาใด หรือใครเป็นผู้วัดอุณหภูมิ น้ำก็ยังมีจุดเดือดที่ 100 องศาเซลเซียสเช่นเดิม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ความรู้ในลักษณะหนึ่งๆ ประกอบไปด้วยความจริงที่พิสูจน์ได้ และประกอบไปด้วยแนวคิดที่มีกระบวนการพิสูจน์ที่เชื่อถือได้ เช่น แนวคิดที่ว่าโลกมีศูนย์กลาง\* ก็มีกระบวนการพิสูจน์ เช่น การแล่นเรือรอบโลก หรือภาพถ่ายจากดาวเทียม เป็นต้น ด้วยเหตุดังกล่าว ความรู้จึงคือแนวความคิดที่ต้องได้รับการยืนยันว่าถูกต้องเสมอ หากไม่เป็นเช่นนั้น ความรู้ดังกล่าวก็จะหมดความสำคัญหรือไม่ได้รับการยอมรับอีกต่อไป วิธีการแสวงหาความรู้ของมนุษย์นับแต่อดีต มี 4 วิธี<sup>4</sup> ดังนี้

## 1. จากประสบการณ์

---

<sup>1</sup> ดำรงค์ ฐานดี, **มานุษยวิทยาเบื้องต้น** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2552), หน้า 16-17.

<sup>2</sup> พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, “วิทยาการแสวงหาความรู้กับการศึกษารัฐศาสตร์” ใน **หลักและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์**, สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2546), หน้า 94.

\* ในยุคกลางของยุโรป มีแนวคิดที่ว่าโลกแบน ดังนั้น การเดินทางทางทะเลหากไปไกลมากอาจตกทะเลได้

<sup>3</sup> รัตน์ บัวสนธิ์, **ปรัชญาวิจัย** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 23.

<sup>4</sup> พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, “วิทยาการแสวงหาความรู้กับการศึกษารัฐศาสตร์” ใน **หลักและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์**, สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, หน้า 97-100.

ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ หมายถึง ความรู้ที่มนุษย์พบเจอ หรือประสบกับประสัผัสทั้ง 5 ของตน (ตา, หู, จมูก, ปาก, ผิวกาย) เช่น นายแดง ได้ยินเสียงการอภิปรายในสภาผู้แทนราษฎรผ่านวิทยุ, นายขาว เห็นการประชุมที่องค์การบริหารส่วนตำบลนาฝาย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การได้สัมผัสกับประสบการณ์ของมนุษย์ อาจไม่ใช่ความรู้ ความจริงก็ได้ เช่น การมองเห็นแอ่งน้ำบนถนนในช่วงที่แดดจัด ทิ้งๆ ที่ไม่มีน้ำอยู่เลย หรือที่เรียกว่า มิราจ (Mirage) หรือ เมื่อยืนบนทางรถไฟแล้วมองตามความยาว จะพบว่าทางรถไฟค่อยๆ แคบลง ทั้งที่ความเป็นจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น

## 2. จากเหตุผล

การใช้เหตุผลของมนุษย์นั้น ทำให้เข้าถึงความจริงได้ แม้ไม่สามารถเห็นสิ่งนั้นจริงๆ ก็ตาม เช่น การคำนวณที่บอกว่า  $50+50$  เท่ากับ 100 ไม่จำเป็นต้องนับเลขจริงๆ แต่ใช้วิธีการคำนวณก็สามารถแสดงให้เห็นว่าเป็นจริงได้ หรือคนที่เราพบแต่งชุดสีทึบๆ ประดับเครื่องหมาย ทำงานที่เทศบาลเมืองชัยภูมิ เราก็รับรู้ได้ว่าต้องเป็นพนักงานของรัฐแน่ๆ โดยทั่วไปแล้ว กระบวนการใช้เหตุผลมีอยู่ 2 วิธี คือ

2.1 การใช้เหตุผลแบบนิรนัย (Deduction) คือ การใช้เหตุผลจากข้อสรุปที่ได้รับการยอมรับ หรือเรียกว่า “ทฤษฎี” (Theory) และนำไปเทียบเคียงกับเหตุการณ์ย่อยที่เกิดขึ้น เช่น

ข้อสรุปทั่วไป    มนุษย์ทุกคนต้องตาย

เหตุการณ์ย่อย    นายเอเป็นมนุษย์

ข้อสรุป            นายเอต้องตาย

2.2 การใช้เหตุผลแบบอุปนัย (Induction) คือ การสรุปจากเหตุการณ์ย่อยๆ ที่เป็นความจริงจำนวนมาก ทำให้เกิดข้อสรุปใหญ่หรือข้อสรุปทั่วไป หรือทฤษฎี เช่น

เหตุการณ์ย่อย    1) นายโด่ง            พนักงานส่งเอกสารหน่วย A ได้รับผลการประเมินดีมาก

2) นายสัณชัย        พนักงานส่งเอกสารหน่วย A ได้รับผลการประเมินดีมาก

3) นายน้อย            พนักงานส่งเอกสารหน่วย A ได้รับผลการประเมินดีมาก

4) นายแสง            พนักงานส่งเอกสารหน่วย A ได้รับผลการประเมินดีมาก

ข้อสรุปทั่วไป    พนักงานส่งเอกสารหน่วย A ได้รับผลการประเมินดีมากทุกคน

### 3. จากผู้รู้

หากกล่าวอย่างแท้จริงแล้ว ความรู้ที่ได้จากการสอบถามผู้รู้ นั้น ย่อมมาจากประสบการณ์หรือการใช้เหตุผลของผู้รู้อีกทีหนึ่ง การได้ความรู้ในลักษณะนี้ เนื่องมาจากผู้แสวงหาความรู้ ยังไม่มีประสบการณ์อย่างเพียงพอ หรือไม่มีเวลามากพอ ทว่าความเที่ยงตรงจากความรู้ในลักษณะนี้ต้องระมัดระวัง เนื่องจากผู้รู้อาจจะรู้อย่างไม่ถูกต้องก็เป็นได้ ควรมียุทธวิธีตรวจสอบเช่น การแสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ เมื่อพบว่ามีลักษณะข้อมูลที่ขัดแย้งกัน เป็นต้น

### 4. จากการหยั่งรู้ (Intuition)

คือ ความรู้ที่ได้จากการเห็นแจ้งด้วยบุคคลนั่นเอง ทว่าเป็นวิธีการได้มาซึ่งความรู้ที่ขาดการตรวจสอบจากผู้อื่นได้ ทำให้เชื่อถือได้น้อย จึงไม่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญ เช่น การหยั่งรู้ว่าเกิดเหตุการณ์อย่างหนึ่งขึ้นจริง เป็นต้น

### 5. การวิจัย (Research) คือ การแสวงหาความรู้ ที่ใช้ระเบียบวิธีที่เป็นระบบ มีแบบแผน มีวิธีการที่เชื่อถือได้

#### พัฒนาการและลักษณะของศาสตร์ (Science)

ศาสตร์ หรือ “Science” หากพิจารณาจากคำศัพท์ในภาษาอังกฤษ จะพบว่าสามารถให้ความหมายในภาษาไทยได้อีกคำหนึ่งคือ “วิทยาศาสตร์” ที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจาก สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ มีการพัฒนาอย่างเป็นระบบมาอย่างยาวนาน และประสบความสำเร็จอย่างยิ่งโดยเฉพาะในศตวรรษที่ 17 ดังเช่น ผลงานของกาลิเลโอ (Galileo) เคปเลอร์ (Kepler) และคนสำคัญคือ นิวตัน (Newton) ที่ได้ทำให้หลักเหตุผลนิยม (Rationalism) และวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Science) เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในหมู่ปัญญาชนในขณะนั้น โดยวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เน้นหลักการใช้เหตุผลในการแสวงหากฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ดังเช่นที่ ไอแซค นิวตัน ค้นพบกฎแรงโน้มถ่วง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างเป็นเหตุเป็นผลเช่นนี้ ทำให้วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ มีความก้าวหน้าทั้งในส่วนของทฤษฎีและวิธีการศึกษา การศึกษาแบบวิทยาศาสตร์จึงเป็นที่ยอมรับจากสาขาอื่น พร้อมทั้งจะสมานเข้ากับสาขาของตน การศึกษาแบบวิทยาศาสตร์จึงกลายเป็นมาตรฐานของความเป็น “ศาสตร์” ในทุกสาขา ผลที่ตามมาคือสิ่งที่เรียกว่า “เอกภาพของศาสตร์” (Unity of Science)

กล่าวคือ ความเชื่อที่ว่าศาสตร์ในทุกสาขาจะพัฒนาไปด้วยวิธีการศึกษาในรูปแบบเดียวกัน<sup>5</sup> ในขั้นตอนนี้ เราจึงพอสรุปได้ว่า ศาสตร์ คือ วิธีการศึกษาที่กำหนดแนวทางอย่างเป็นระบบตามหลักวิทยาศาสตร์

เนื่องจากความหมายของ “ศาสตร์” เกี่ยวข้องกับวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ ดังนั้น จึงจะได้กล่าวถึงวิธีการแบบวิทยาศาสตร์โดยสรุป ซึ่งประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอน<sup>6</sup> ดังนี้

### 1. การสังเกตและระบุปัญหา

การที่มนุษย์ต้องการดำรงชีพอยู่ได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องตอบสนองความต้องการตามธรรมชาติ เช่น ปัจจัยสี่ ส่งผลให้มนุษย์ต้องแก้ปัญหาต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิต เช่น ปัญหาอาหารไม่เพียงพอ หรือ การเก็บรักษาอาหารได้ในระยะเวลานาน ดังนั้น การสังเกตและระบุปัญหา ที่กล่าวว่าเป็นขั้นเริ่มแรกของวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ จึงมีที่มาจากความพยายามของมนุษย์ในการแก้ปัญหาในการดำรงชีวิต โดยการสังเกตจากสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวเอง กระทั่งกลายเป็นข้อสงสัย และเกิดคำถามขึ้น เช่น เมื่อมนุษย์ล่าสัตว์ขนาดใหญ่ได้ ทว่าไม่สามารถบริโภคให้หมดในระยะเวลาอันสั้น จึงเกิดความสงสัยว่าทำอย่างไร จึงจะยืดอายุเนื้อสัตว์ได้ เป็นต้น กล่าวได้ว่า ขั้นตอนแรกนี้ มีความสำคัญกับวิธีการแบบวิทยาศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากหากมนุษย์ไม่เกิดการตั้งคำถามให้กับตนเองแล้ว ย่อมไม่จำเป็นจะต้องกล่าวถึงวิธีการในการแก้ปัญหาเหล่านั้น

### 2. การตั้งสมมติฐาน (Hypothesis)

เมื่อสามารถสังเกต และพบปัญหาพร้อมกับระบุปัญหาได้แล้ว ขั้นตอนต่อไปคือ การตั้งสมมติฐาน หรือ การคาดคะเนคำตอบไว้ล่วงหน้า วิธีการได้มาซึ่งสมมติฐาน มาจากประสบการณ์ การสอบถามผู้รู้ การใช้ทฤษฎี หรืองานที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน ความสำคัญของสมมติฐานในกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ คือ การพิสูจน์ว่าสมมติฐานที่ตั้งไว้นั้น เป็นจริงหรือไม่ เนื่องจากการพิสูจน์ดังกล่าวจะทำให้สามารถเพิ่มพูนความรู้ใหม่ หรือหักล้างความรู้เดิม เช่น ในอดีตที่มีคนกล่าวว่า “โลกมีศูนย์กลางบน” ต่อเมื่อมีผู้พิสูจน์ว่าแท้จริงแล้ว “โลกมีศูนย์กลางกลม” จึงทำให้ความรู้เดิมนั้นถูกหักล้างไป และแทนที่ด้วยความรู้ชุดใหม่ ข้อพิจารณาอีกประการหนึ่งของสมมติฐาน คือ สามารถถูกหรือผิดก็ได้ เนื่องจากยังไม่มีที่ยืนยันโดยการวิเคราะห์ข้อมูล

---

<sup>5</sup> อนุสรณ์ ลีมนณี, การอธิบายการวิเคราะห์ทางการเมือง: ข้อพิจารณาเบื้องต้นในเชิงปรัชญาสังคมศาสตร์, (กรุงเทพฯ: โครงการผลิตตำราและเอกสารการสอน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 11-16.

<sup>6</sup> ปิยะนุช เงินคล้าย, ศุภชัย ศุภผล และจักรี ไชยพินิจ, เอกสารประกอบการสอน วิชา POL 4100 หลักและวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์, (กรุงเทพฯ: ศูนย์เอกสารวิชาการ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป.), หน้า 9-11. (อัดสำเนา)

### 3. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection)

เพื่อให้ได้คำตอบในสมมติฐานที่ตั้งไว้ การเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การรวบรวมเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ความถูกต้องของสมมติฐาน หากเป็นในสาขาวิทยาศาสตร์ คือ การทดลอง เช่น การฉีดยาเข้าไปในหนูทดลอง หรือการสังเกตการเจริญเติบโตของพืช หากเป็นสาขาสังคมศาสตร์ (Social Science) ทำโดยใช้เครื่องมือต่างๆ เช่น การใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การประเมินผล เป็นต้น

### 4. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

เป็นขั้นตอนต่อจากการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ ข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมาโดยวิธีการต่างๆ จะนำมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ตามรูปแบบของสาขาวิชา เช่น ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ในการวิเคราะห์ประมวลผลข้อมูล หรือในสาขาสังคมศาสตร์ สามารถเลือกใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) อย่างไรก็ตาม ข้อพิจารณาสำคัญในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ จะต้องทำโดยความเป็นกลาง ไม่มีอคติในการวิเคราะห์ข้อมูล เช่น การเลือกวิเคราะห์เฉพาะข้อมูลที่สนับสนุนหรือไม่สนับสนุนสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกมาแล้วอาจจะยืนยันหรือหักล้างสมมติฐานที่ตั้งไว้ก็ได้ และหากทำการทดลอง หรือวิเคราะห์ข้อมูลหลายๆ รอบ กระทั่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลไม่เปลี่ยนแปลง ก็อาจเป็นการยืนยันความรู้เดิม หรือสร้างความรู้ หรือทฤษฎีขึ้นมาใหม่ก็ได้

### 5. การสรุปผล (Conclusion)

เป็นขั้นตอนที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล กล่าวได้ว่า เป็นส่วนของการยืนยันการศึกษาค้นคว้า หรือการวิจัย ว่าผลการศึกษานั้นสอดคล้องหรือขัดแย้งกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเพราะสาเหตุใดจึงทำให้ผลการศึกษาดังนั้น

ประเด็นที่จะพิจารณาต่อไปเกี่ยวกับพัฒนาการของศาสตร์ คือ วิธีการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์นั้น ในปัจจุบันสามารถปรับใช้กับทุกสาขาวิชาได้หรือไม่ ทั้งนี้ หากกล่าวโดยภาพรวมเกี่ยวกับสาขาวิชาความรู้ในปัจจุบันสามารถแบ่งได้ 3 สาขาวิชาหลัก คือ วิทยาศาสตร์ (Science) มนุษยศาสตร์ (Humanity) และสังคมศาสตร์ (Social Science) อันมีรายละเอียด ดังนี้

1. วิทยาศาสตร์ คือ สาขาวิชาความรู้ที่อาศัยการใช้เหตุผลและการทดลอง เป็นกระบวนการสำคัญในการแสวงหาความรู้ ซึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาในสิ่งที่มีลักษณะทางกายภาพ หรือมุ่งศึกษาปรากฏการณ์ธรรมชาติ

ที่ไม่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น ฟิสิกส์ ชีววิทยา ดาราศาสตร์ เคมี เป็นต้น<sup>7</sup> ลักษณะสำคัญของสาขาวิทยาศาสตร์ คือ การศึกษาในเชิงประจักษ์ (Empiricism) กล่าวคือ ต้องสามารถพิสูจน์ให้เห็นข้อเท็จจริงได้ด้วยประสาทสัมผัสของมนุษย์ โดยอาจใช้เครื่องมือที่ประดิษฐ์ขึ้นมาเป็นมาตรวัดก็ได้ และที่ทำได้เช่นนี้เนื่องจากสิ่งที่วิทยาศาสตร์ศึกษาเป็นข้อเท็จจริงที่เกิดจากการรวมตัวกันของวัตถุย่อยๆ เช่น เราทราบว่า น้ำบริสุทธิ์ เป็นส่วนประกอบจาก ไฮโดรเจน 2 ส่วนกับออกซิเจน 1 ส่วน<sup>8</sup> หรือที่เขียนเป็นสูตรทางเคมี ได้ว่า  $H_2O$  ซึ่งหากผู้ใดใช้เครื่องมือในการแยกองค์ประกอบของน้ำในเวลา สถานที่ใด ก็จะเป็นเช่นนี้โดยตลอด กระทั่งกล่าวได้ว่า การศึกษาแบบวิทยาศาสตร์มีลักษณะเป็น **วัตถุวิสัย (Objectivity)** หรือเป็นความจริงที่เป็นสากล การศึกษาไม่ต้องพึ่งพาความรู้สึก หรือค่านิยม (Value) ของผู้ศึกษาไปตัดสิน เนื่องจากหากผู้ศึกษาสามารถออกแบบวิธีการศึกษาได้อย่างถูกต้อง เป็นระบบ เชื่อถือได้ ย่อมค้นพบความรู้หรือสามารถทดสอบความรู้เดิมได้

2. มนุษยศาสตร์ เป็นสาขาวิชาที่มุ่งศึกษา หรือให้ความสำคัญต่อมนุษย์ ในฐานะที่เป็นปัจเจกชน (Individualism) กล่าวคือ เน้นให้เห็นถึงความแตกต่างของมนุษย์ในแต่ละบุคคล เนื่องจากมีฐานคติหรือความเชื่อโดยพื้นฐาน (Assumption) ที่ว่า มนุษย์แต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกัน หรือมีอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคล ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์นั้น ไม่สามารถใช้วิธีการแบบใดแบบหนึ่งที่ใช้เป็นการเฉพาะได้ จำเป็นต้องใช้ความรู้สึกนึกคิด ค่านิยมของมนุษย์เองในการศึกษา วิเคราะห์และตีความ หรือที่เรียกว่า การศึกษาแบบ**อัตวิสัย (Subjectivity)** ซึ่งเห็นได้ว่ามีลักษณะตรงข้ามกับสาขาวิทยาศาสตร์โดยสิ้นเชิง สาขาวิชาดังกล่าวนี้ เช่น ภาษา วรรณคดี ศิลปะ ดนตรี เป็นต้น

3. สังคมศาสตร์ เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม อันเกิดขึ้นมาจากพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ที่มีปฏิสัมพันธ์กัน หรือที่เรียกว่า “ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม” (Social Interaction) หรือพฤติกรรมทางสังคม (Social Behavior) ดังนั้น สังคมศาสตร์ จึงแตกต่างกับมนุษยศาสตร์ ตรงที่เป็นการศึกษาในระดับกลุ่มคน เช่น องค์กร ชุมชน ชาติ ในขณะที่เดียวกันการศึกษาทางสังคมศาสตร์ มีความแตกต่างจากการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ สิ่งที่ใช้ศึกษาคือพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งมีอารมณ์ความรู้สึก ทัศนคติ ค่านิยม ที่แตกต่างกัน ในขณะที่วิทยาศาสตร์ศึกษาข้อเท็จจริงของวัตถุ เช่น หากเป็นการแพทย์ ก็ศึกษาว่า โรคไข้หวัดเกิดจากเชื้อไวรัส ซึ่งสามารถใช้การทดลองในห้องปฏิบัติการ (Lab) ในการศึกษา ทว่า หากเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น การ

---

<sup>7</sup> รัตน์ บัวสนธ์, **ปรัชญาวิจัย**, หน้า 15-16.

<sup>8</sup> ปรัชญา เวสารัชช์, **ปรัชญาของศาสตร์-รัฐศาสตร์**, ใน **หลักและวิธีวิเคราะห์ทางการเมืองสมัยใหม่**, สาขาวิชา รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, (นันทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2546), หน้า 18.

ลงคะแนนเสียงเลือกบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ไม่สามารถกระทำผ่านห้องปฏิบัติการทดลองอย่างเช่นในสาขาวิทยาศาสตร์ได้ อย่างไรก็ตาม ความก้าวหน้าของสาขาวิทยาศาสตร์ที่มีมาก่อนศาสตร์อื่นๆ ดังที่กล่าวไว้ในช่วงต้น จึงทำให้สาขาสังคมศาสตร์ได้รับอิทธิพลไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงช่วงทศวรรษที่ 1960 อันเป็นที่นิยมเรียกว่า การศึกษาสังคมศาสตร์ในยุค “ยุคพฤติกรรมศาสตร์” ดังนั้นสาขาวิชาสังคมศาสตร์ จึงมีลักษณะเฉพาะที่สำคัญคือ การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมของกลุ่มบุคคล สาขาวิชาที่นับได้ว่าเป็นสาขานี้ เช่น จิตวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา นิติศาสตร์ ปรัชญา เป็นต้น

### ความหมายและขอบข่ายของวิชารัฐศาสตร์

รัฐศาสตร์ (Political Science) คืออะไร?

การนิยามหรือให้ความหมายของคำศัพท์ในทางสังคมศาสตร์ เป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งของการศึกษาสาขาดังกล่าว อันเนื่องมาจากความเห็นของนักวิชาการที่ไม่สอดคล้องกัน ทว่านั่นอาจเป็นลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งก็เป็นได้ ด้วยเหตุที่ว่าการศึกษาสังคมมนุษย์นั้นมีความซับซ้อน ยากที่จะระบุให้เป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจนอย่างเช่นในสาขาวิทยาศาสตร์ รัฐศาสตร์ อันเป็นสาขาหนึ่งของสังคมศาสตร์ มีอาจหลีกเลี่ยงความจริงข้อนี้ได้ ทั้งนี้ สำหรับคำว่า “รัฐศาสตร์” หากจะแปลอย่างตรงตามศัพท์ภาษาไทยความหมายเห็นจะได้แก่ “ศาสตร์ที่ว่าด้วยรัฐ” ซึ่งไม่ตรงกับความหมายในรูปศัพท์ภาษาอังกฤษที่ว่า “Political Science” เท่าใดนัก เนื่องจาก หากพิจารณาศัพท์ที่เป็นภาษาอังกฤษจะแปลตรงตัวได้ว่าเป็น “ศาสตร์ที่ว่าด้วยการเมือง” (Science of Politics) อันมีรากศัพท์มาจากภาษากรีกที่ว่า “Polis” แปลว่า “นครรัฐ” (City-State) ในสมัยกรีกโบราณ (ประมาณ 500 BC) กรีกเป็นดินแดนที่มีการปกครองในรูปแบบนครรัฐที่เป็นอิสระต่อกัน และมีจำนวนมาก โดยนครรัฐแต่ละแห่งมีรูปแบบการปกครองที่แตกต่างกันไป นครรัฐที่มีขนาดใหญ่และเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีของผู้ศึกษารัฐศาสตร์ คือ เอเธนส์ (Athens) ซึ่งปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) ดังนั้น นิยามแรกของคำว่า “การเมือง” ตามรูปศัพท์จากคำว่า “Polis” จึงหมายถึง “กิจการของนครรัฐ” หรือ “กิจการของรัฐ”<sup>9</sup>

นิยามของการเมืองดังกล่าว ส่งผลถึงการศึกษาการเมืองกระทั่งปัจจุบัน ยกตัวอย่างเช่น นักวิชาการคนสำคัญด้านรัฐศาสตร์ในสหรัฐฯ ชื่อ เดวิด อีสตัน (David Easton) ได้ขยายความว่า “การเมือง คือ การใช้อำนาจ

---

<sup>9</sup> Andrew Heywood, *Politics* (New York: Palgrave Macmillan, 2013), p. 3.



หน้าที่ (Authority) เพื่อกระจายสิ่งมีคุณค่าในสังคม” กล่าวคือ การเมืองเป็นกระบวนการที่มีความหลากหลาย กระทำผ่านการตอบสนองจากรัฐบาล ซึ่งถูกแรงกดดันและข้อเรียกร้องจากสังคม สิ่งมีค่าเหล่านั้น เช่น ผลประโยชน์ รางวัลต่างๆ โดยรัฐบาลจะมีอำนาจก็ต่อเมื่อ ประชาชนในสังคมเห็นว่ารัฐบาลได้กระจายสิ่งมีคุณค่า เหล่านั้นตามที่รัฐบาลได้เคยมีแผนการเอาไว้ หรือเรียกง่ายๆ ว่า เป็นนโยบายสาธารณะนั่นเอง

คำถามต่อมา จึงมีอยู่ว่า หากนิยามของคำว่ารัฐศาสตร์ ที่กล่าวได้ว่าเป็นศาสตร์ หรือการศึกษาด้าน การเมือง และกล่าวได้ต่อไปอีกว่าเป็นการศึกษาเกี่ยวกับกิจการของรัฐ นั้นเพียงพอจะเป็นนิยาม ที่ระบุถึง การศึกษาและความหมายของรัฐศาสตร์ได้หรือไม่ คำตอบคือ หาได้เป็นเช่นนั้น เนื่องจาก หากยึดนิยามข้างต้น จะ พบว่า รัฐศาสตร์ คือ การศึกษากิจการของภาครัฐเท่านั้น เช่น รัฐสภา นักการเมือง ข้าราชการ เป็นต้น หมายความว่าภาคส่วนอื่นๆ ของสังคม เช่น ประชาชนทั่วไป สมาคมต่างๆ กลุ่มธุรกิจ ไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองเลย กระนั้นหรือ คำตอบคือไม่ได้เป็นเช่นนั้น ด้วยเหตุนี้ นิยามของการเมือง จึงมีมากกว่านิยามที่กล่าวเพียงว่า “การเมืองคือเรื่องราวที่เกี่ยวกับรัฐ”

**นิยามที่สอง** การเมือง คือ กิจการสาธารณะ (Politics as public affairs)

นิยามที่สองของ การเมือง คือ เรื่องราวที่เกี่ยวกับกิจการสาธารณะ ซึ่งเป็นนิยามที่ความหมายกว้างกว่า นิยามแรก กล่าวคือ กิจการสาธารณะ เป็นแสดงขอบเขตให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนทุกคน การเมืองในนิยามที่สองนี้ แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงลักษณะสองประการที่อยู่ร่วมกันคือ กิจการที่เป็นสาธารณะ และกิจการที่เป็นส่วนบุคคล ทั้งสองลักษณะนี้เกิดขึ้นและดำรงอยู่ไปพร้อมๆ กัน ดังที่ นักปราชญ์ชาวกรีกอย่าง อริสโตเติล (Aristotle) กล่าวไว้ว่า “มนุษย์โดยธรรมชาติแล้วเป็นสัตว์การเมือง” หมายความว่า การที่มนุษย์จะมี ชีวิตที่ดำรงอยู่เพื่อพบกับสิ่งที่ดีงามนั้น ต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคมการเมือง (หากอยู่นอกสังคมการเมืองย่อมไม่พบ ชีวิตที่ดี) ดังนั้น จากคำกล่าวของอริสโตเติล การเมืองจึงเป็นกิจกรรมทางจริยธรรมอย่างหนึ่ง ที่ส่งผลสำคัญคือ การสร้างสังคมที่ยุติธรรม (Just Society) ดังนั้น อริสโตเติล จึงเรียก ศาสตร์ที่เกี่ยวกับการเมืองหรือรัฐศาสตร์ ว่าเป็น “แม่แบบ” หรือ วิชาแห่งศาสตร์ (Master Science)

อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่ตามมาในนิยามที่สองของ “การเมือง” คือ จะแบ่งชีวิตที่เกี่ยวข้องกับกิจการ สาธารณะกับชีวิตส่วนตัวได้อย่างไร แต่เดิมนั้น เส้นแบ่งระหว่างความเป็นสาธารณะกับความเป็นส่วนตัว พิจารณา จากสิ่งที่เรียกว่า “รัฐ” (State) และ ประชาสังคม (Civil Society)<sup>10</sup> ดังนั้น สถาบันที่เกี่ยวข้องกับรัฐ เช่น ตำรวจ

---

<sup>10</sup> แต่เดิมความหมายของ “ประชาสังคม (Civil Society) คือ ชุมชนทางการเมือง ทว่าในปัจจุบัน ความหมายได้ เปลี่ยนไปในลักษณะที่แยกส่วนออกไปจากรัฐ อันเป็นสถาบันที่ประกอบไปด้วยเอกชนที่แสวงหาหนทางในการเป็นอิสระจากการ ปกครองโดยรัฐ และต้องการจัดโครงสร้างองค์กรเป็นของตนเองจากการรวมตัวกันของปัจเจกชนทั้งหลายเพื่อแสวงหาเป้าหมายที่

ศาล ทหาร ระบบด้านความมั่นคง ฯลฯ จึงเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สาธารณะ เนื่องจากต้องทำหน้าที่ในการตอบสนองในลักษณะร่วมกันหรือรับผิดชอบต่อทุกคน ตลอดจนได้รับงบประมาณเพื่อจัดบริการสาธารณะจากประชาชน เช่น ภาษี หรือรายจ่ายสาธารณะต่างๆ ในทางตรงกันข้าม ความเป็นส่วนตัวหรือเอกชน (Private) มีลักษณะเป็นสถาบันที่เกิดจากการรวมตัวของพลเมือง เช่น ครอบครัว กลุ่มเครือญาติ กลุ่มธุรกิจ กลุ่มชุมชน ดังนั้น การเมือง ในความหมายนี้ จึงเกี่ยวข้องเฉพาะกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นสาธารณะเท่านั้น

**นิยามที่สาม** การเมืองคือ การประนีประนอมและความเห็นพ้องต้องกัน (Politics as compromise and consensus)

นิยามที่สามของการเมือง มีความหมายในลักษณะที่การเมืองคือ วิธีการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ผ่านกระบวนการต่างๆ เช่น การประนีประนอม การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท การเจรจาต่อรอง ทั้งหมดนี้มีวัตถุประสงค์หลักคือการหลีกเลี่ยงการใช้กำลัง เน้นการแก้ไขปัญหโดยสันติ อันเป็นแนวทางที่ตรงกันข้ามกับการใช้กำลังเช่น กองทัพ นิยามของการเมืองเช่นนี้ พบได้ตั้งแต่หลักการจัดองค์กรรัฐบาลของอริสโตเติลที่เรียกว่า “Polity” กล่าวคือ รัฐบาลเป็นส่วนผสมของชนชั้นอภิชนาธิปไตย (Aristocracy) และประชาธิปไตย (Democracy) หรืออาจเรียกว่าส่วนผสมนี้ว่า “รัฐบาลสายกลาง”

**นิยามที่สี่** การเมือง คือ อำนาจ (Politics as Power)

นิยามของการเมืองในข้อลักษณะนี้ เป็นนิยามที่กว้างที่สุดและรุนแรงที่สุด และยิ่งกว่านั้นยังแสดงให้เห็นถึงขอบเขตของการเมืองที่มีได้สถิตอยู่กับพื้นที่ใดที่หนึ่งโดยเฉพาะ กล่าวคือ การเมืองมิได้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับรัฐหรือรัฐบาลแต่เพียงอย่างเดียว ทว่า การเมืองได้แทรกอยู่ในทุกกิจกรรมของสังคม และมีอยู่ในวิถีชีวิตของมนุษย์ทุกคน เกิดขึ้นทุกสถาบันในสังคม ดังนั้น การเมืองที่ครอบคลุมวิถีชีวิตของมนุษย์ทุกคนเช่นนี้ จึงให้ความสำคัญกับการผลิต การกระจาย และการใช้ทรัพยากรที่ดำรงอยู่ในสังคม โดยอำนาจเป็นแก่นแกนสำคัญของการเมืองสามารถนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ปรารถนา ไม่ว่าจะโดยวิธีใดก็ตาม ซึ่งนิยามลักษณะเช่นนี้ มีความใกล้เคียงกับนิยามของนักรัฐศาสตร์อเมริกันคนสำคัญอย่าง ฮาโรลด์ ลาสเวลล์ (Harold Lasswell) ที่กล่าวว่า “การเมืองคือ การระบุว่าจะใครได้อะไร เมื่อไหร่ และอย่างไร” เมื่อมองจากนิยามของลาสเวลล์ การเมืองจึงเกี่ยวข้องกับความหลากหลายของคนในสังคมและนำมาซึ่งการแย่งชิงทรัพยากรอันนำไปสู่ความขัดแย้ง เนื่องจากสิ่งที่ผู้คนในสังคมปรารถนานั้นเป็นสิ่งที่หายาก ในขณะที่ความต้องการของมนุษย์มีอย่างไม่จำกัด ดังนั้น การเข้าถึงทรัพยากรของมนุษย์จึงมีอย่างจำกัด

---

ตนเองต้องการ ดังนั้น ประชาสังคม จึงเป็นอาณาบริเวณที่มีความเป็นอิสระของกลุ่มและสมาคมต่างๆ เช่น กลุ่มธุรกิจ กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มครอบครัว กลุ่มเพื่อน ฯลฯ เป็นต้น

และภาพของการเมืองจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการต่อสู้เพื่อแย่งชิงทรัพยากรดังกล่าว ทำให้การได้มาซึ่งอำนาจเป็นวิธีการที่จะสามารถนำทรัพยากรที่มีค่านั้นมาครอบครองได้

กล่าวโดยสรุป นิยามของคำว่า “รัฐศาสตร์” คือ การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเมือง อันหมายถึง กระบวนการหรือกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจ ในการจัดสรรสิ่งมีคุณค่าในสังคม หรือการใช้อำนาจ ที่เกี่ยวกับใคร ได้อะไร เมื่อไหร่ และอย่างไร

### ขอบข่ายของรัฐศาสตร์

การศึกษารัฐศาสตร์ครอบคลุมเนื้อหาต่างๆ<sup>11</sup> ดังนี้

1. ปรัชญาและความคิดทางการเมือง เป็นการศึกษารัฐศาสตร์ในแนวทางที่เก่าแก่ที่สุด เป็นจุดกำเนิดและนำไปสู่การศึกษารัฐศาสตร์ในแนวทางอื่นๆ สาขาวิชานี้เป็นการศึกษาในแนวทางที่เรียกว่า “ปทัสถาน” หรือการศึกษาที่เกี่ยวกับค่านิยม เช่น คำถามอมตะที่ว่า “รัฐที่ดีควรเป็นอย่างไร” “ผู้ปกครองที่ดีควรมีลักษณะสำคัญอย่างไร” “ความยุติธรรมคืออะไร” เป็นต้น ทำให้มีผู้กล่าวว่า ปรัชญาการเมือง เป็นสาขาที่ศึกษาเกี่ยวกับการเมืองที่ควรจะเป็น มากกว่าการศึกษาการเมืองที่ปรากฏเป็นจริงอยู่หรือภาพความจริงของการเมือง

2. ทฤษฎีการเมือง มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมือง และหาข้อสรุป และนำไปสู่การสร้างมโนทัศน์หรือแนววิเคราะห์ทางการเมือง ซึ่งหากมโนทัศน์หรือแนววิเคราะห์นั้นๆ สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองได้อย่างถูกต้องทั้งในเงื่อนไขของเวลา และสถานที่ มักพัฒนาไปสู่แนวทางที่เรียกว่า “ทฤษฎีการเมือง”

3. กฎหมายมหาชนและนโยบายสาธารณะ กฎหมายมหาชนมุ่งศึกษาแบบแผนความสัมพันธ์เชิงกฎหมายระหว่างรัฐกับเอกชน หรือระหว่างหน่วยงานของรัฐด้วยกัน เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายปกครอง กฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายอาญา เป็นต้น ส่วนนโยบายสาธารณะ มุ่งให้ความสำคัญกับสิ่งที่รัฐบาลตัดสินใจเลือกกระทำหรือไม่กระทำ อันมีผลกระทบต่อสาธารณะ

4. การเมืองเปรียบเทียบ แต่เดิมเรียกว่า การศึกษารัฐบาลเปรียบเทียบหรือการปกครองเปรียบเทียบ ปัจจุบันขยายแนวคิดการศึกษาในประเด็นต่างๆ เพิ่มขึ้นในเชิงเปรียบเทียบ เช่น ปัญหาการพัฒนาในประเทศต่างๆ

---

<sup>11</sup> บุซอรี ยีหะมะ, ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), หน้า 4-7.

รูปแบบการปกครอง รูปแบบรัฐบาล พรรคการเมือง การเลือกตั้ง สถาบันทางการเมือง เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่าง จุดเด่น จุดด้อย ในแต่ละประเด็น

5. รัฐประศาสนศาสตร์ มุ่งศึกษา วิธีการบริหาร การทำงาน โครงสร้าง กระบวนการ ของระบบรัฐ ระบบราชการ และกิจการสาธารณะต่างๆ

6. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มุ่งศึกษาพฤติกรรมของรัฐต่างๆ ที่ส่งผลต่อรัฐอื่นๆ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความมั่นคง เช่น การศึกษานโยบายต่างประเทศ การเมืองระหว่างประเทศ เศรษฐกิจระหว่างประเทศ กฎหมายระหว่างประเทศ และตัวแสดงอื่นๆ ที่ไม่ใช่รัฐ เช่น องค์การระหว่างประเทศ ขบวนการก่อการร้าย บุคคลสำคัญ

### คำถามท้ายบท

1. การแสวงหาความรู้ตามหลักวิทยาศาสตร์ มีกระบวนการอย่างไรบ้าง
2. รัฐศาสตร์คืออะไร เหมือนหรือแตกต่างจากการเมืองอย่างไรบ้าง